

שמורים (723).

פגם (726)?

ומתרצינן: אמר רב פפא: בבהמה בעלת מום, העומדת לימכר, ודמיה נפחתים בהכחשתה, ובה עסקינן, והואיל והוא דבר שיש בו פגם, לכן אמרה המשנה שלא מעל עד שפגמה בשווי פרוטה.

ועוד, נחי דלא איכא נהנה ופגם לאלתר, אף אם אינם נפגמים תיכף בשעה שנהנים מהם, לבישה או שתייה בכוס, וכי לעולם מי לא איכא פגימה?! הלכך, כיון דאינם נפגמים לאלתר, נקראים דבר שאין בו פגם (724).

שנינו במשנתנו: הנהגה (725) מן החטאת כשהיא חיה לא מעל עד שיפגום.

ובסיפא ששנינו "כשהיא מתה כיון שנהנה, מעל", מדובר בין בתמימה ובין בבעלת מום (727), כי בכל אופן אינה עומדת לפדייה, מאחר ש"אין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים".

הגמרא סברה, שמדובר בבהמה הראויה לקרבן ועומדת להקרבה. ולכן מקשה הגמרא: מה שייך בה פגם, הלא אפילו אם הכחישה, אינה נפסדת בכך, ובין שהיא שמינה ובין שהיא כחושה עדיין ראויה היא להקרבה?

פגם לא שייך אלא בדבר העומד למכירה, שכאשר הוכחש נפחת מערכו.

מכדי, הרי אי המשנה מדברת, בבהמה תמימה העומדת להקרבה, קשה, היינו כוס של זהב. שחייבים עליה בהנאה בלבד בלא

מתניתין:

יט-ב

כמבואר לעיל כל דבר שיש בו פגם, לא מעל עד שיפגום, ודבר שאין בו פגם, כיון שנהנה מעל.

עוד מבואר, ששיעור מעילה להתחייב עליו חומש ואשם, הוא בשווי פרוטה.

חייב, ובלבד שיהנה.

726. עיין בחסדי דוד על התוספתא [פרק ב'] ובדובב מישרים [חלק א סימן סא], המקשים, ומה בכך שהבהמה ראויה להקרבה כמות שהיא, מכל מקום, הכחישה ונפגמה. ובודאי שיש מצוה מן המובחר להביא חטאת שמינה? ובענין זה עיין בשו"ת חכם צבי [סימן קכ], ובמשנה למלך [פרק טז מהלכות מעשי הקרבנות הלכה ז]. והדברים עתיקים, ואין כאן מקומם.

723. נראה לבאר על פי פירוש ב' ופירוש המשנה להרמב"ם: כפי המבואר במיוחד לרש"י, נתן "נון" זה לכלותיו תכשיטין במשקל, ולאחר זמן מרובה נשקלו כל התכשיטין ונמצא חסר. מפני שחלק מהם נאבדו מרוב הזנחה. ואין הכוונה שהתכשיטין עצמם נשחקו ואבדו ממשקלם.

724. עיין לעיל הערה 680.

727. ביאור שיטת הרמב"ם כתב הרמב"ם [פרק ו מהלכות מעילה הלכה ב]: קדשי קדשים התמימים שתלש מצמרן, כיון שנהנה בפרוטה מעל, אף על פי שלא פגם, שהרי

725. במשנה הגירסא: תלש מן החטאת. ועיין בכסף משנה [פרק ו מהלכות מעילה הלכה ב] וביכין ובוועז, וקרן אורה.

אם לבש טלית של הקדש, ונהנה⁽⁷²⁸⁾ ממנו בשיעור כחצי פרוטה, ופגם⁽⁷²⁹⁾ בכחצי פרוטה,

או שנהנה בשוה פרוטה בדבר אחר, בדבר שיש בו פגם ולא פגם, ופגם בשוה פרוטה בדבר אחר, ולא נהנה ממנו. כגון, שלבש

הם דומים לכוס של זהב שאינו נפגם, שאין תלישת הצמר פוסלת אותן מליקרב. אבל אם נפל בהן מום, הואיל ולמכירה עומדים והגיזה פוגמת דמיהן, לא מעל עד שיהנה ויפגום בפרוטה. תלש מהן אחר שמתו, כיון שנהנה מעל, שאין פגם למתה. ומעילה זו מדבריהם, כמו שביארנו. והוא סיכום של המשנה והגמרא. אלא, שהראב"ד, שלדברי הכסף משנה היתה לו גירסא אחרת בגמרא, מקשה עליו כמה קושיות.

וזה לשונו: זה אמרו מעצמו! ואין לו סמך לא ממשנה ולא מתוספתא ולא מגמרא. והלא לא חלקו במשנה אלא בין חטאת חיה למתה, שאין פגם למתה, אבל בחיה לא חלקו כלל. ומה שאמר, אין לו טעם, שהקרבן התמים, אף על פי שהוא עומד לקרבן אפשר שיפול בו מום ויפגם וימכר.

וכתב עליו הכסף משנה בשם המגדל עזו, שאין בכך טענה, מפני שעתה, קרבן תמים הוא, ואין להקדש אלא מקומו ושעתו, ובשעה שנהנה לא פגם. ועוד, שהרי לגבי מעילה בעינין שתהא הנאתו ופגימתו כאחד [כדאיתא לעיל יח ב].

ומבאר האחיעזר [חלק ב סימן מו], שהראב"ד סובר, שזה נחשב להנאתו ופגימתו כאחד, מפני שבמציאות הפגימה באה מיד, אלא, שלפי שעה, עתה במצב זה, אין הדבר נוגע להקדש. והרמב"ם סובר, כיון שעתה לפי שעה, אין הפגם מפסידה, נחשב לדבר שאין בו פגם, ומעל בהנאה בלבד, אף בלי פגם.

ומקשה, אם כן, למה נקרא דבר שאין בו פגם, לדעת הרמב"ם, ומאי שנא מלבוש מציעא ומלמלא שלדעת רבנן [יח א] נקרא דבר שיש בו פגם, ולמה לא יפטר ממעילה, משום שאין

ההנאה והפגימה כאחד? [ועיין לעיל הערה 680 שהרמב"ם באמת מבאר שם ביאור אחר לגמרי]. ומבאר כוונת הכסף משנה, שלפי דברי הראב"ד לא משכחת ליה מעילה בכל בהמה תמימה אפילו כשאכן יפגום בשוה פרוטה, כיון שאינו נפגם עתה, ואין הנאתו ופגימתו כאחד. ועיין מה שכתב רבי מנחם זמבא בשו"ת זרע

אברהם [סימן יז אות כד]. עוד מקשה הראב"ד: שהעור לכהנים הוא, והוא נפגם אצלם.

וכתב האבן האזל, שהראב"ד לא הקשה מבשר הנאכל לכהנים, משום דהבשר הוא חלק מגוף הקרבן, לכהנים אוכלין ובעלין מתכפרין, ואין לכהנים בו דין ממון כלל, ואינו נקרא "היזק" לכהנים, הלכך לא נחשב לדבר שיש בו פגם, אבל על העור, שפיר הקשה הראב"ד, שעל העור שייך לומר שהוא דבר שיש בו פגם.

והרמב"ם סובר שגם על העור לפני זריקה, אין דין דמים, ולא נחשב להפחתה מדמיו. וכמו שכתב מהר"י קורקוס, שאנו הולכין בתר עיקר הקדושה, והוא ה"קרבן", וכיון שבעיקר הקדושה אין פגם, לא מעל אפילו בעור. כלומר, שאינו נקרא דבר שיש בו פגם.

728. גירסת המשנה, והיא קרובה לגירסת התוס'.

729. לפי הרש"ש פירושו: או שפגם. כלומר, המשנה לא באה עתה לומר הדין ש"אין הנאה ופגם מצטרפין", אלא, המשנה באה לומר שהנאה צריכה שיעור, וכן פגם.

וכנראה, שהוכרח לומר כן, מפני שחידוש זה שאין הנאה ופגם מצטרפין, אמרה המשנה

טלית זה וקרע טלית אחר (730),

ב] שמעילה נלמד מתרומה, שבדבר שנהנה, בו פגם.

הרי זה לא מעל,

פוגיא דמועל אחר מועל

עד שנהנה בשוה פרוטה ויפגום בשוה פרוטה בדבר אחר (731). כמבואר לעיל [יח

קדשי בדק הבית שמעלו בהם – נתחללה קדושתן, והרי הן חולין, ושוב אין מועלין

בהמשך ביתר שאת, שאפילו הנאה בשיעור שלם ופגם בשיעור שלם, אין מצטרפים.

פרוטה, מה משלם? האם לפי הנאתו, או לפי פגמו?

אבל המיוחס לרש"י ורבינו עובדיה אינם מפרשים כן.

ומביא שם כדמות ראייה מדין הדר בחצר חבירו שלא מדעתו, עיין שם.

730. כן מבארים תוס'.

ונראה בביאור הדברים [על פי ספר שולי המעיל]. יש לחקור בדין זה: האם המעילה הוא ההנאה, והפגם הוא "תנאי", או, להיפך, המעילה הוא הפגם וההנאה הוא ה"תנאי". ומאידך יש לומר, ששניהם יחדיו ההנאה והפגם הם המעילה.

והמיוחס לרש"י ורבינו עובדיה מפרשים: כגון, ששפך על הטלית משקה של קודש, ולא נהנה.

ויש בפתרון חקירה זו שלש שיטות.

והתוס' יום טוב מעיר, שמלשון המשנה משמע שהוא נהנה בשעה שפוגם [ואין כוונתו בשעה שפוגם, אלא שנהנה מחמת הפגם. לקוטים על המשנה].

א. שיטת המיוחס לרש"י [יח א ד"ה תנא] היא, שהמעילה הוא הפגם. ועיין בדף י"ח הערה

כלומר, התוס' יום טוב טוען, שאם נהנה מלבישת בגד [בדבר שיש בו פגם ולא פגם] ומאידך, פגם בדבר אחר לגמרי ולא נהנה, הרי הם שתי מעילות נפרדות, ואינן שייכות זו לזו, ואין צורך בשום לימוד מיוחד מתרומה לפטור. ועיין קרן אורה.

703 דעת הקרן אורה
ב. שיטת הרמב"ם, עיין שם הערה 687, שהעיקר הוא ההנאה. ועיין לקמן דף כ הערה 748.

ג. שיטת התוס' [בבא מציעא צט א] היא, שהמעילה היא שניהם. וחייב לשלם את היותר מבין שניהם.

אלא, מביא פירוש הרמב"ם: כגון, שקרע קצת מבגד הקדש [פגם ולא נהנה], ונתן בבגדו אותה חתיכה שקרע, ולבש אותו ונתקטט בו, ונהנה בשוה פרוטה ולא פגם בה בחתיכה כלום. ובמלא הרועים מקשה על פירוש המיוחס לרש"י, דבשפך משקין פטור מטעם "מזיק".

שם אמר רב אמי: המשאיל קרדום של הקדש, מעל לפי טובת הנאה שבו. כלומר, המשאיל משלם להקדש לפי הנאתו שיש לו שהשואל מחזיק לו טובה על ההשאלה. ואילו חבירו השואל מותר לבקע בו לכתחילה, כמבואר בסוגיא הבאה "אין מועל אחר מועל".

731. כתב השפת אמת: משמע, שאף על גב שפגם בפרוטה, אם הנאתו לא היתה שוה פרוטה, הריהו פטור.

ודנים שם התוס' [עיין הערה 737] אם הקרדום יצא כולו לחולין, או, שיצא לחולין לאותו זמן ההשאלה בלבד.

והוסיף לחקור, בנהנה הרבה ופגם בשוה

ואם נניח כצד השני, סיכום הדברים הוא כך:

בהם.

להקרבה⁽⁷³³⁾, לפי שאינה יוצאת לחולין כשהיא תמימה, וכן כלי שרת בלבד. אבל דברים אחרים של הקדש, כגון: קדשי בדק הבית, יוצאים לחולין משעת מעילה הראשונה, כמבואר [לעיל יח ב] "אין מעילה

אין מועל אחר מועל, אין שתי מעילות, זו אחר זו, בדבר אחד של מוקדשין⁽⁷³²⁾. אלא [מלבד] בהמה, של קדשי מזבח העומדת

הרמב"ם מפרש כי מה שאמרה המשנה "אלא בהמה", היינו בהמה המוקדשת בקדושת דמים בלבד. ועיין שם בכסף משנה, שהוכחתו היא, מכך שאין בהמה העומדת להקרבה ראויה לרכיבה, [ועיין בהערה 735 שהמאירי אכן מתקשה בכך].

ומה שאמרה המשנה "וכלי שרת", היינו כלי תשמיש שאינם קדושים קדושת הגוף. ועיין שם בכסף משנה, מה שהקשה מרהיטות הגמרא.

והרמב"ם לשיטתו [בהערה 737], שבקדשי בדק הבית יש מועל אחר מועל כשאינו מוציא מרשות לרשות, אלא נהנה בו בלבד. ובאופן זה מדברת המשנה.

דהיינו: בקדשי מזבח, טובר הרמב"ם כדעת כל הראשונים שבכל אופני מעילה אינם יוצאים מקדושתן, ו"יש בהם מועל אחר מועל". אלא, שבקדשי בדק הבית — מחלק בין מעילה של הוצאה, שקדושתן מתחללת, לבין מעילה של הנאה שקדושתן אינה מתחללת.

ולפי פירוש זה, מדוייקת לשון המשנה, שבכל הדוגמאות שהביאה ל"יש מועל אחר מועל", הביאה רק דוגמאות של הנאה, ולא של מכירה או נתינה, וכדומה מעילה של הוצאה מרשות לרשות.

וכתב השפת אמת לשיטתו [בהערה 737] שכמעילה על ידי פגם יש מועל אחר מועל אפילו בקדשי בדק הבית, שבכל אופן אף אם לא נסבור כהרמב"ם, יש לפרש המשנה שהיא מדברת בין בהמה הקדושה בקדושת הגוף ובין בקדושה בקדושת דמים. שהרי, בהמה הקדושה בקדושת דמים בלבד, ורכב עליה והכחישה, או

הנותן קרדום של הקדש לחבירו, מעל לפי כולה, ומשלם להקדש כל שויו. ואילו המשאיל קרדום של הקדש, מעל לפי טובת הנאה בלבד. על כך הקשו התוס': למה הוא כן, למה מעל רק לפי טובת הנאה, ולמה לא מעל לפי כל מה ששוה הנאת ביקוע.

ומתוצים התוס': טובת הנאת ביקוע הוא יותר מדמי פחת מה שנפחת הקרדום על ידי ביקוע.

כלומר, המשאיל משלם להקדש את מחיר הגבוה מבין שניהם. אם הפחת הוא יותר מטובת ההנאה, משלם את הפחת, וכשטובת ההנאה הוא יותר, משלם את טובת ההנאה.

הרי שהתוס' סוברים שהמעילה היא הפגם וההנאה כאחד.

732. כתב התוס' יום טוב משנתנו סוברת כרבי יהודה [קדושין נב ב]. הסובר, שהקדש בשוגג, דהיינו שלא ידע שהוא קודש, מתחלל ויוצא לחולין, ובמידה אינו מתחלל. והמשנה מדברת כשמעל בשוגג.

וכן כתב הרמב"ם ודבריו מובאים בהערה 737.

"שוגג" בהלכה זו פירושו שלא ידע שהוא של קודש, אבל מכל מקום, התכוין להוציא חפץ מרשות לרשות. ויבואר לקמן [הערה שם].

733. והוא הדין לעופות, מנחות, נסכים וכל דבר הקדוש קדושת הגוף. תפארת ישראל.

הנה, פירוש זה במשנה, הוא לפי דעת כל הראשונים, חוץ משיטת הרמב"ם.

בכל מקום אלא שינויי שנסתנה מקדושתו (734).

שתלש את שערה, הרי פגמה.

ובהרחבת ביאור: הרי מבואר במיוחד לרש"י [הערה הבאה] שההבדל בין קדושת דמים לקדושת הגוף הוא באם הם בני פגימה. ואי לכך, בהמה הקדושה קדושת דמים עומדת למכירה והיא בת פגימה, וכאשר הוכחשה או נפגמה, יש בה מועל אחר מועל, לשיטת השפת אמת שבמעילה על ידי פגם יש מועל אחר מועל.

734. מבואר על פי רש"י קידושין [נה א] ופסחים [כז ב].

בפירוש המשנה להרמב"ם בבארו מחלוקת רבי וחכמים, משמע שדעתו כדעת רש"י, שבהמה וכלי שרת יש בהם מועל אחר מועל, משום שאין להם פדיון.

אבל המיוחד לרש"י מגדיר באופן אחר: כיון שאינם עומדים למכירה ואינם בני פגימה, שאפילו רכב על גבי בהמה והכחישה, או תלש משערה, עדיין ראוייה להקרבה, ולא נפסלה למזבח, דבין שמינה ובין כחושה ראויה להקרבה, ואין בה תורת פגימה, הלכך, עדיין בקדושתה עומדת, הלכך יש בה מועל אחר מועל. [ועיין בהערה הקודמת דברי השפת אמת].

וכן כתב רבינו עובדיה.

והנראה לענ"ד בביאור הדברים.

דנה, לקמן [הערה 736] מובאת שיטת "יש אומרים" במאירי, כי מה שאמרה המשנה שבקדשי קדושת הגוף יש מועל אחר מועל, ואינם יוצאים לחולין על ידי מעילה, היינו דוקא במעילה שעל ידי הנאה והשתמשות, אבל במעילה של הוצאה מרשות לרשות, הרי הם יוצאים לחולין והשני לא מעל.

ובהערות על ספר כנסת הראשונים מוכיח שהמיוחד לרש"י סובר כשיטה זו.

לעיל [ח א] בתחילת פרק ב, אמרה המשנה: חטאת העוף מועלין בה משהוקדשה. ופירש המיוחד לרש"י: כגון שמכרה דהוציאה לחולין. ועיין שם [הערה 221] בשם הקרן אורה והמרחשת, המעירים, שהרי קדשי קדושת הגוף אינם יוצאים לחולין? ומוכח, שהמיוחד לרש"י סובר שבמעילה של הוצאה יוצאים לחולין.

ומעתה, לפי שיטה זו, אי אפשר לומר שהטעם שאין קדשי קדושת הגוף יוצאים לחולין, הוא משום שאין להם פדיון, כלומר, משום שאין להם אפשרות בשום אופן לצאת לחולין והפקעת קדושה,

אלא, שעל אף שאין להם אפשרות לצאת מקדושתן על ידי פדיון, מכל מקום, מגזירת הכתוב "אין מעילה אלא שינוי", נלמד שקדושתן נפקעת על ידי מעילה.

וכל הטעם שאמרה המשנה ש"יש בהם מועל אחר מועל" הוא, כיון שהם קדושים וראויים להקרבה, ואינם עומדים למכירה, שוב לא איכפת לן בהכחשתה, דבין שמינה ובין כחושה ראויה להקרבה. כלומר, שלא נעשה בהם שינוי משמעותי, הילכך אינם בכלל "אין מעילה אלא שינוי".

הילכך, עיקר החילוק הוא בין דבר העומד לפדיון לבין דבר שאינו עומד לפדיון.

אבל רש"י והרמב"ם סוברים, שהגדרה היא לחלק בין יש להם פדיון לאין להם. ובקדשי קדושת הגוף, אין שום אפשרות ליציאה מקדושתן, כשם שאין להם יציאה על ידי פדיון. הלכך, אין להם יציאה מקדושתן גם על ידי הנאה והשתמשות. וכמו שאמרה הגמרא [יב א] "וכי קדושה שבהן היכן הלכה".

ומבארת המשנה: כיצד? רכב על גבי בהמה⁽⁷³⁵⁾, העומדת להקרבה, ובא חברו ורכב עליה, ובא חברו ורכב, כולן מעלו. או, שתה בכוס של זהב⁽⁷³⁶⁾, מכלי שרת,

ובא חברו ושתה, ובא חברו ושתה, כולן מעלו. תלש שער או צמר מן החטאת, ובא חברו ותלש, ובא חברו ותלש, כולן מעלו⁽⁷³⁷⁾.

ואילו בקדשי קדושת דמים, כיון שיש להם פדיון ואפשרות הפקעת קדושה, לכן פקעה קדושתן על ידי מעילה.

ועיין לקמן במשנה בדברי רבי, גרס המיוחס לרש"י: שאין לו פגם. ואילו התוס' גורסים: שאין לו פדיון.

ואם באנו לכך, יש לבאר שיטת הרמב"ם [הערה 737,733] הסובר להיפך, שאפילו בקדשי בדק הבית אינם יוצאים לחולין אלא על ידי הוצאה מרשות לרשות, ולא על ידי הנאה,

משום שהרמב"ם סובר, כי מה שאמרו שכל שיש להם פדיון יוצאים לחולין, איננו רק סימן שלכך קדושתן קלה, ומפני כך יוצאים לחולין, אלא, היא סיבה. שמאחר שיש להם פדיון, אם כן, מעילתן של הוצאה מרשות לרשות, הוי כעין פדיון, מגזירת הכתוב.

וזה שייך לומר רק בהוצאה, ולא בשאר מעילה של הנאה.

ועיין בהערה 741, הגדרה אחרת בשם הגר"ש רוזנבסקי בדעת התוס'.

735. אף על פי שאין בהמת קרבן ראויה לרכיבה, מכל מקום, רוכבין עליה לפעמים דרך ארעי, או שנהנה בה על אי זה צד. חידושי המאירי [קידושין נה א.]. ועיין לעיל [הערה 733] שמכאן הכריח הרמב"ם את שיטתו.

736. המאירי [קידושין נה א] מביא שיטת "יש אומרים" [והוא היפך משיטת הרמב"ם בהערה 737,733] שבקדשי קדושת הגוף עצמם, יש לחלק בין מעילה של הנאה או פגם, שבהם נאמר הדין שיש מועל אחר מועל, לבין מעילה של הוצאה, שבה לא נאמר שכולן מעלו, אלא

הראשון המוציא בלבד. ומדוייקת לשון המשנה, שנקטה רק דוגמאות של הנאה ופגם.

וברור שבתוספתא [מובאת בהערה הבאה] לא נאמר כן, שהרי נאמר שם בסיפא "ובעולה כולם מעלו".

עוד שיטה מביא המאירי [ראש השנה כח א] שדוקא בבהמה שהיא עצמה קרבה [ועומדת להקרבה], וכן בכלי שרת שבהם נעשה העבודה, אבל שאר מוקדשין, אפילו הקדושים בקדושת הגוף, דינם לגבי מעילה כדין קדשי בדק הבית, ואין בהם מועל אחר מועל.

ובכך מתורצים דברי רב יהודה שם: התוקע בשופר של עולה, יצא ידי מצות שופר, ובשל שלמים, לא יצא. ומבארת הגמרא טעם החילוק בין עולה לשלמים: עולה, הואיל והיא קדשי קדשים ויש בה מעילה, הלכך יצאה לחולין על ידי המעילה. ואילו שלמים שהם קדשים קלים שאין בהם מעילה, לא יצאו לחולין, הלכך תקע באיסור, ולא יצא. עיין שם.

ולכאורה קשה, הלא עולה קדושה קדושת הגוף, וגם היא לא יצאה לחולין על ידי מעילה? אבל, על פי דברים הנ"ל מתורץ היטב, שהקרן אינו ראוי להקרבה, אף על פי שהוא קדוש קדושת הגוף, על כן — יצא לחולין על ידי התקיעה וההשתמשות.

ועיין מאירי פסחים [כו ב].

737. שנינו בתוספתא: בקע בקרדום של הקדש, ובא חברו ובקע בו, ובא חברו ובקע בו, כולם מעלו. נתנו לחברו, וחברו לחברו, הראשון מעל, והשני לא מעל. ובעולה, כולם מעלו.

התוס' מוכיחים מהסיפא, שלא מדובר

משאילו אלא לצורך ביקוע בלבד לזמן מוגבל, לא יצא כולו לחולין, אלא לצורך אותו ביקוע. והתוספתא מדברת באופן זה.

ולפי תירוץ זה, משנתנו מדברת בסוכר שהקדרום הוא של חבירו, ומתכוין לגזול, לפיכך יצא מרשות הקדש, כדין שליחות יד בפקדון. ובתוספתא מדובר שכל אחד סבר שהוא שלו או שקיבלו בשאילה, ואינו מתכוין להוציאו מרשות לרשות, אלא להניחו אחר ההנאה. ואז בהנאתו אינו מועל אלא כפי טובת ההנאה שיש לו. ומשום הכי, לא יצא לחולין. אבל בסיפא של התוספתא כשנתן לחבירו, ואז לא מעל אלא הראשון שהוציאו מרשות לרשות, דעל אף שסבר שהוא שלו, מכל מקום, רצה להוציאו מרשות לרשות.

ועיין בקרן אורה שלא מצא מקור לחילוקים אלו.

ג. עוד תירצו התוס' [כאן] בשם ר"י, שבתוספתא מדובר בגזבר, שלעולם לא יצאו לחולין בשום מעילה עד שיציאנה מרשותו.

וסברא זו כתובה התוס' בהרבה מקומות, לעיל יח ב, ובעמוד זה ד"ה נטל, ולקמן כא א ד"ה הבא [ועיין בדרוש וחדוש לרע"א מערכה ה אות י' ועוד].

פירוש: גזבר הוי ידו כיד הקדש, ואף אם משתמש בדבר של הקדש, אינו מוציאו מיד הקדש.

ד. בכמה מקומות בש"ס [קידושין נה א, בבא קמא שם, בבא מציעא צו ב, צט א, מנחות קא א] מביאים התוס' לתירוץ זה בנוסח אחר, והיא נוסחת רבינו פרץ [כאן בשיטה מקובצת]: ויש לומר, דהכא [במשנתנו] באדם שאינו גזבר, ומתכוין לקנות בהגבהה, ואם כן, הוציאו לחולין, ומשום הכי אמרינן: אין מועל אחר מועל. והתם [בתוספתא] מיירי בגזברים, דלעולם הם מוחזקים בשל הקדש, וכסבורים הם שהקדרום הוא שלהם, ואינם מתכונין

בקדרום שהוא כלי שרת, דאם כן, למה לא מעל השני. ועוד, הרי נאמר שם "ובעולה, כולם מעלו", מוכח שעד כאן לא דיברה הברייתא מדבר הקדוש בקדושת הגוף.

על כן, תמהו התוס' [כאן ובכמה מקומות בש"ס], איך נעמיד הרישא שנאמר בה שכולם מעלו, ולמה לא יצא לחולין בבקיעת הראשון. על קושיא זו מתרצים רבותינו כמה תירוצים: א. תוס' כאן ובשיטה מקובצת בשם רבינו חיים כהן מתרצים, שהברייתא מדברת, כגון, שלאחר שבקע בו החזירו להקדש ומיד כשהחזיר הרי הוא של הקדש, לפיכך מעלו השני והשלישי.

וראה משנה למלך [פרק ו מהלכות מעילה הלכה ד].

ובבבא מציעא [צט א] חולק הר"י על תירוץ זה, מפני שקיימא לן "שואל שלא מדעת גזולן הוא", וכל השאלה שלא מדעת הוא בעצם שינוי רשות, ויצא לחולין, ומה מועיל מה שמחזירה אחר כך.

וכנראה שנחלקו בעלי התוס' ביסוד דין "שואל שלא מדעת".

ב. שיטת הריטב"א [בבא מציעא שם], ולדעת המהרש"א מהר"ם בשיטת תוס' [שם]. שם אמר רב אמי: המשאיל קדרום של הקדש, מעל לפי טובת הנאה שבו [המשאיל משלם להקדש לפי הנאתו בהשאלה, דהיינו כמה אדם רוצה לשלם כדי שיחזיק לו השואל טובה על השאלתו], וחבירו מותר לבקע בו לכתחילה. ושם מסופקים התוס', אם הקדרום יוצא לגמרי לחולין, או, שאינו יוצא לחולין, והשואל מותר לו להשתמש בקדרום עד תום זמן השאילה ולא יותר.

ואם נניח כצד זה האחרון, יש לתרץ כך: בשלמא אם נתכוין לגזלו או ליתנו לחברו לגמרי, יצא כולו לחולין לעולם, ובכך מדובר במשנתנו שאין מועל אחר מועל. אבל כשאינו

חבירו ושתה ונהנה, כולם מעלו. נטל הכוס ונתנו לחבירו מתנה או מכרו, הוא מעל וחבירו לא מעל. רכב על גבי חמור ונהנה בפרוטה ופגם, ובא חבירו ורכב עליו ונהנה ופגם, כולם מעלו. נתן החמור לחבירו מתנה או מכרו או השכירו, הוא מעל וחבירו לא מעל. וכן המשאיל קרדום של הקדש, הוא מעל לפי טובת הנאה שבו, וחבירו מותר לבקע בו לכתחילה. והוא הדין לבהמה.

וממשיך הרמב"ם: בהמת קדשי מזבח אינה כן. אלא, יש בה מועל אחר מועל עד כמה פעמים. כיצד? תלש מן החטאת, ובא חבירו ותלש, ובא חבירו ותלש, כולם מעלו. וכן אם נתנה לחבירו וחבירו לחבירו, כולן מעלו.

ועיין שם במאירי המקשה מדברי הסוגיא קידושין [שם]. ועיין בהערה 734 בביאור שיטת הרמב"ם.

ו. הראב"ד בהשגותיו מתרץ בפשטות, שהתוספתא חולקת על המשנה. ועיין שם השגותיו על הרמב"ם.

ז. התוס' שאנץ [בכא מציעא שם בשיטה מקובצת] מתרץ, שבתוספתא מדובר בקרדום שהוא כלי שרת, שבו מבקעין עצי המערכה, הלכך מעלו כולם.

התוס' הביאו דרך זו, והקשו, כנ"ל, שאם כן איך נעמיד הסיפא של הברייתא.

ח. השפת אמת מיישב, ומחלק בין מעילה של הוצאה או הנאה לבין מעילה של פגם. כי במעילה של פגם, מה שפגם נפגם, והשאר מה שלא נפגם — למה יצא לחולין? וכיון שבדבר שיש בו פגם אין בו מעילה רק הפגם, אם כן, על הנשאר לא חל שם מעילה כלל.

והתוספתא הרי מדברת בקורדום שהוא דבר שיש בו פגם, לפיכך יש בו מועל אחר מועל.

המשך דברי השפת אמת מובאים בהערה

733.

להוציאה לחולין, ואם כן, לעולם לא יצא לחולין בשום מעילה עד שיצא מרשותו, ולכך קאמר דכולן מעלו.

ועיין בתוס' קידושין ראיתם, ובחידושי רבי שמואל בבא קמא שם.

ה. שיטת הרמב"ם: הרמב"ם מחלק בקדשי בדק הבית עצמם, בין מעילה של הוצאה למעילה של הנאה. ולדעתו, רק במעילה של הוצאה נאמרה ההלכה שכיון שמעל יצא לחולין ואין מועל אחר מועל. אבל במעילה של הנאה, לא יצא לחולין, וכולן מעלו.

ובכך מתורצת הסתירה בין המשנה להתוספתא. המשנה כולה מדברת בקדשי קדושת בדק הבית, וברישא מדברת במעילה של הוצאה, ולכן נאמר בה "אין מועל אחר מועל". ומה שהמשנה ממשיכה לפרש: כיצד? רכב וכולי, שתה בכוס וכולי, מדובר במעילה של הנאה [ולא בקדשי קדושת הגוף!], וכן בתוספתא מדובר במעילה של הנאה, לפיכך יש מועל אחר מועל. ועיין במאירי קידושין [שם] ובכסף משנה [שם] בסידור דברי הרמב"ם בלשון המשנה.

וזה לשינוי [פרק ו הלכה ג-ה]: המועל בקדשי בדק הבית, כיון שמעל בשגגה נתחלל הקודש, וזה שנהנה אחריו, פטור. מעל בזדון, הואיל ואינו חייב בקרבן מעילה, לא נתחלל הקודש, אלא הרי הוא בהויתו, ואם בא אחר ונהנה בו בשגגה, מעל.

במה דברים אמורים? כשמעל בקודש והוציאו בתורת חולין והקנהו לאחר, אבל אם נהנה בו ופגמו ולא הקנה לאחר, יש בו מועל אחר מועל. ואין מועל אחר מועל במוקדשים אלא בבהמה וכלי תשיש בלבד, כיצד בקע בקורדום של הקדש ונהנה בפרוטה ופגם, ובא חבירו ובקע בו נהנה ופגם, כולם מעלו. נטל הקורדום ונתנו לחבירו, הוא מעל, אבל חבירו לא מעל. שתה בכוס של זהב ונהנה בפרוטה, ובא

הגמרא מבארת טעם מחלוקתם: מאי טעמא דתנא קמא (740)?

קסבר, דין מעילה בעניינא דבהמה כתיב. כלומר, התורה גילתה בבהמה שיש בה מועל אחר מועל, ואין לנו לדרוש אלא בה בלבד,

דכתיב בפרשת מעילה [ויקרא ה] "את אשר חטא מן הקדש ישלם, ואת חמישתו יוסף עליו, ונתן אותו לכהן והכהן יכפר עליו באיל האשם ונסלח לו". ומה שאמרה התורה "באיל האשם" מיותר הוא, כי כבר נאמר [בפסוק שלפניו] "והביא את אשמו לה' איל תמים מן הצאן בערכך כסף שקלים בשקל הקודש לאשם". אלא, בא ללמדנו לדרוש, שדוקא "באיל האשם", כלומר, קרבן הראוי להקרבה יש בו מעילה אחר מעילה, ולא בדבר אחר, ואף לא בכלי שרת.

ורבי נחמיה, אמר לך: אכן, הדין הוא כן בבהמה, אלא שיש לדרוש קל וחומר: אם קדושת כלי שרת חמורה כל כך, שאחרים מביא לקדושתן, כמבואר במסכת זבחים [פז ב] שכלי שרת מקדשין מה שנכנס לתוכו, וכי הוא עצמו, הכלי שרת, לא כל שכן, שלא יצא לחולין על ידי מעילה?! ואף על פי שיש לו פדיון, מכל מקום אינו יוצא לחולין על ידי מעילה (741).

רבי אומר: כל דבר שאין לו פדיון (738) [גירסא אחרת: שאין לו פגם (739)] כלומר, שאין פגם שלו חשוב, מפני שאינו נפסל בכך, הואיל ואינו עומד לפדיון, יש בו מועל אחר מועל. ולכאורה כוונת רבי היא, לבהמה וכלי שרת שאינם עומדים לפדיון. והגמרא תבאר במה נחלק עם התנא קמא.

גמרא:

שנינו במשנה שכלי שרת, כמו בהמה תמימה, יש בהם מועל אחר מועל.

ומבארת הגמרא, שדברים אלו אינם לדברי כל התנאים, אלא, מני מתניתין, כדברי מי נשנתה המשנה, רבי נחמיה היא.

דתנאי, כמו ששנינו ברייתא: אין מועל אחר מועל במוקדשין שיש להם פדיון, אלא בבהמה בלבד, שקדושתה קדושת הגוף היא, ואין לה פדיון [כשהיא תמימה] שאינה אלא צורך קרבן. אבל כלי שרת, יש להם פדיון, הילכך, כשמעל בהם יצאו לחולין, ואין השני מועל. אלו הם דברי תנא קמא. רבי נחמיה אומר: אין מועל אחר מועל, אלא בהמה וכלי שרת, אף על פי שיש פדיון לכלי שרת, מכל מקום, יש בהם מועל אחר מועל. והטעם יבואר.

ברור, כי הם סוברים [לשיטה זו, עיין הערה הבאה] שבהמה הואיל ואינה נפדית לפיכך אינה יוצאה לחולין, ואילו כלי שרת נפדין, אלא, שהגמרא מבררת למה אינו סובר כרבי נחמיה, הלא רבי נחמיה דורש כן מקל וחומר, כמבואר בהמשך.

741. ומעירים התוס': אם כן, נלמד קל וחומר

738. היא גירסת המשנה והתוס'. ובביאור הגירסאות עיין הערה 734.

739. והיא גירסת המיוחס לרש"י והצאן קדשים.

740. כתבו התוס' [בשיטה מקובצת]: האמת, שאין צורך בביאור טעם התנא קמא, וטעמם

שנינו במשנתנו: רבי אומר: כל דבר שאין לו פדיון, יש בו מועל אחר מועל.

הגמרא מבארת במה חולק רבי על התנא קמא. ומקשינן:

דברי רבי היינו, ממש כדברי תנא קמא. כי דבר שאין לו פדיון, הוא כל הקדוש בקדושת הגוף, ועליהם כבר אמר התנא קמא שיש בהם מועל אחר מועל, ובמה שונים דברי רבי?

זה, גם שלא יצא לחולין על ידי פדיון.

וכתבו: שמא לא שייך קל וחומר זה לגבי פדיון. ולא ביארו הטעם.

ועוד כתבו, "ובאיל האשם מבעיא ליה לדרשא אחירתא". ורצונם לומר על פי ביאורם [הערה הקודמת] שכל עצם הדרשה של "באיל האשם" לתנא קמא הוא רק להוציא מדברי רבי נחמיה, אם כן, על רבי נחמיה עצמו קשה, למה כתבה התורה "באיל האשם", אם להודיענו שבבמה מועלין אחר מעילה, זה ידעינן מסברא, מאחר ואין לה פדיון? ותירצו, אכן, רבי נחמיה דורשה לדרשה אחרת, ולא לענין מועל אחר מועל.

כך היא שיטת התוס' כאן ובשיטה מקובצת. אבל במנחות [ק ב] מבארים התוס' ביאור אחר. ולכאורה דברי התוס' בשיטת רבי נחמיה תמוהים. אם יש פדיון לכלי שרת, למה לא יצאו לחולין? ובמה הם שונים מקדשי בדק הבית. ומבאר הגר"ש רוזובסקי [בסוף ספר זכרון שמואל] שהתוס' סוברים הגדרה אחרת בהבדל שבין קדשי הגוף לקדשי בדק הבית. לא כדעת הראשונים [עיין הערה 734], שהדבר תלוי ביש להם פדיון או אם אין להם פדיון אלא, בין דבר שיש עליו שם "קרבן" לבין דבר שאין עליו שם קרבן.

[הערה: הגר"ש מוכיח כן, מדברי המיוחס לרש"י שדין זה נלמד מ"איל האשם", דמשמע "אפילו מעל בו מאה פעמים קרוי אשם". אבל בשיטת התוס' קשה לומר כן, שהרי התוס' כתבו שרבי נחמיה אינו דורש "באיל האשם" אלא לדרשא אחרינא. ועיין שם בזכרון שמואל. ומכל

מקום, מלשון התוס' לקמן ד"ה האומר משמע כן. ועיין בהערה הבאה].

ולפי הגדרה זו, סובר רבי נחמיה, דכלי שרת, אף על פי שאינם בכלל "קרבן" ואף על פי שיש להם פדיון, מכל מקום, כיון שבתוכם נתקדש קרבן, לא יתכן שקדושתן תהיה קלה מקדושת קרבן עצמו.

והגר"ש מוכיח כן מדין פרה אדומה, שאמרה הגמרא [מנחות נא ב], פרה אדומה, הואיל וחטאת קרייה רחמנא, לכן מועלין בה. והקשו שם התוס', למה צריך קרא לרבות פרה אדומה ולהשוותה לחטאת כדי שתהיה לה מעילה, הלא, על כל פנים, מקדשי בדק הבית היא, ובכל אופן יש בה מעילה.

ותירצו, אי משום קדשי בדק הבית, יוצאת לחולין על ידי מעילה, ואין בה מועל אחר מועל. הלכך, באה התורה להוסיף לה דין קדושת הגוף, לגבי דין מועל אחר מועל, שאם ימעלו בה, לא תצא לחולין, כשאר קדשי קדושת הגוף. ודין זה נלמד ממה שקראתה רחמנא "חטאת".

ותמהו הקרן אורה [שם] והחזון איש [מנחות סימן נב] והגר"י? [במכתב בסוף ספרו עלך הרמב"ם], הרי מבואר במסכת שבועות שיש פדיון לפרה אדומה, ואם כן, למה לא תצא לחולין על ידי מעילה.

ולפי הנ"ל מבואר היטב, שאף על פי שברור שיש לה פדיון, מכל מקום, כיון שהתורה קראתה "חטאת", יש עליה כאילו קדושת "קרבן", הילכך אינה יוצאת מקדושתה על ידי מעילה.

ומוסיף הגר"ש לחדש, שלפי הגדרה זו, תצא נפקא מינה גם להיפך, בדבר שאין לו פדיון,

ומתריצין: אמר רבא: איכא בינייהו "עצים",

אכן, בדין מעילה אין חילוק בין רבי לתנא קמא אלא שרבי בא להוסיף "עצים", כמו שיבואר.

רבי סובר במסכת מנחות [קו ב] שעצים שנתנדבו לצורך עצי המערכה שעל גבי המזבח, יש עליהם קדושת קרבן גמורה. הלכך, לשיטתו, אמר רבי "כל דבר שאין לו פדיון", לרבות אף עצי המערכה, שיש בהם מועל אחר מועל. ואילו התנא קמא סובר שאין עליהם קדושת קרבן, ולפיכך, יוצאים לחולין על ידי מעילה⁽⁷⁴²⁾.

דתנו רבנן: האומר "הרי עלי, להביא עצים למזבח", לא יפחות משני גזירין, שתי בקעיות גדולות של עצים. רבי אומר: עצים, קרבן הן, וטעונין מלח, כשם שמולחין קרבנות, וטעונין תנופה⁽⁷⁴³⁾, כשם שעושין בקרבנות.

והוינן בה: אמר רבא: לדברי רבי, עצים שנתנדבו, טעונין עצים אחרים של הקדש להסיקן, כשאר קרבנות. ואמר רב פפא: לדברי רבי, עצים צריכין קמיצה, דהיינו שמרסקן לעצים דקין עד שנוטל מהם מלא קומצו⁽⁷⁴⁴⁾.

ועל עצים אלו אמר רבי במשנתנו "כל דבר שאין פדיון, יש בו מועל אחר מועל".

זו היא אוקימתת רבא בביאור ה"איכא בינייהו" במשנתנו.

ואילו רב פפא אמר: קדשי מזבח תמימין, ונעשו בעלי מומין, איכא בינייהו⁽⁷⁴⁵⁾, ונהגה מהם בעודם בחייהם.

רבי לשיטתו, שקדושתן הוי כקדושת הגוף, כמו שיבואר, לפיכך יש בהן מועל אחר מועל. ולפיכך אמר "כל דבר שאין לו פדיון, יש בו מועל אחר מועל". ואילו תנא קמא סובר שקדושתן הוי קדושת בדק הבית גרידא, וכאשר מעלו בהם, יצאו לחולין ואין

בעל מום. וכן כתבו החזון איש [מנחות סימן כג ס"ק ה] והמקדש דוד [סימן יא ס"ק ג].

743. גירסא אחרת הגשה.

744. כן מבאר רש"י [מנחות קו ב]. אבל בפירושו לא נודע למי, מפרש שצריך להביא עמהם מנחת נסכים.

ועיין בהערת ריד"א, התמה, הלא מנחת נסכים כולה כליל, ואינה נקמצת?

745. לפירושו התוס' בשיטה מקובצת אין גורסים "ועבר ושחטן", וכן כתבו הברכת הזבח, ותוספות הגאון רבי עקיבא איגר על המשנה.

אלא שאין עליו שם קרבן, יהיה דינו שאין בו מועל אחר מועל, ויוצא לחולין על ידי מעילה, וכגון שופר של עולה, המבואר בהערה 736, וכגון עצי המערכה, עיין בחידושי המאירי [פסחים כז].

742. לפי הגדרת הגר"ש רוזובסקי [הערה הקודמת] נחלקו רבי וחכמים, בהך סברא גופא, לרבי יש על העצים דין "קרבן", ואילו לחכמים אין עליהם דין קרבן, ועיין בלשון התוס', שמדוייק כן בדבריהם.

ואילו לשאר הראשונים, נחלקו רבי וחכמים, אם יש על העצים קדושת הגוף או קדושת דמים. כמו שמבארים התוס' בהמשך הגמרא בבהמת

בהם מועל אחר מועל.

חולקים על רבי, וסוברים שיוצאים לחולין על ידי מעילה, כשאר קדשי קדושת דמים.

והתניא, כמו ששנינו ברייתא: קדשי מזבח תמימין, ונעשו בעלי מומין, ואסור לשחטן בלי פדיון, ועבר ושחטן, רבי אומר: הואיל וקדשים בעלי מום בעינן "העמדה והערכה" כדי לפדותן, כמו שנאמר [ויקרא כז] "והעמיד את הבהמה לפני הכהן והעריך הכהן אותה", ומאחר שאי אפשר להעמידן, כיון שכבר נשחטו, אין להם תקנה בפדיון, הלכך: יקברו, כשאר פסולי המוקדשים. וחכמים אומרים: יפדו, ואין צורך בהעמדה והערכה.

מתניתין:

נטל⁽⁷⁴⁶⁾ אבן או קורה של הקדש, ולא נהנה ולא פגם, הרי זה לא מעל. ובגמרא מבואר, שמדובר בגזבר שהאבן והקורה מסורות לו, ואינם יוצאין לחולין בנטילתו, לפי שאינו מוציא מרשות הקדש בנטילתו, שכל זמן שהם ברשות הגזבר, הרי הם ברשות הקדש⁽⁷⁴⁷⁾ —

ועתה, רבי לשיטתו, שקדושתן קדושת הגוף. ותנא קמא סובר כחכמים, שכיון שיש להם פדיון, אין קדושתן קדושת הגוף. ולפיכך,

אבל כאשר נתנה לחברו, הוא, הגזבר מעל, כ-א משום שבמתנה זו קנאה חברו, נמצא שהגזבר הוציאה מרשות הקדש.⁽⁷⁴⁸⁾ וחברו

אין אדם מועל, אלא במתכוין להוציאו מרשות הקדש, אבל כאן מדובר שהגזבר סבר שהאבן שלו הוא. לפיכך, לא מעל. ועיין במשנה למלך [פרק ו מהלכות מעילה הלכה ד].

746. משנה זו מובאת בכמה מקומות בש"ס [חגיגה י ב, בבא קמא כ ב, בבא מציעא צט ב] והיא מבוארת כאן על פי רש"י שם, ותוס' כאן, ולפי מסקנת הגמרא.

748. כתב הרמב"ם בפירושו המשנה [ומביאו התוס' יום טוב] לפי שהוא נהנה בטובת הנאת נתינה.

747. הקשו התוס' [בבא קמא כ ב]: מכל מקום, למה אינו מועל, הלא מתכוין לקחתם לעצמו? ולכאורה היה אפשר לתרץ, שמשנתנו סוברת כמאן דאמר [בבא מציעא מא א] לגבי שומרים, שאינו נקרא "שולח יד" אלא כשלקח והחסיר, הילכך כאן באבן וקורה שלא החסיר, אינו נקרא שנטל לעצמו,

והקשה בתוספות הגאון רבי עקיבא איגר: טובת הנאה לא שייך אלא בהשאלה כמבואר [בהערה 737 בתירוץ השני] ואילו כאן נתנה בנתינה גמורה, ומה ענין טובת הנאה לכאן? וכבר מבואר [הערה 687] שהרמב"ם לשיטתו, שאף במעילה של שנוי והוצאה, ואפילו של פגם, לא מעל עד שתצורף אליה הנאה. וראה המשך דברי הרמב"ם בפירושו המשנה.

אבל, התוס' דוחים תירוץ זה, מפני שאפילו למאן דאמר הסובר "שליחות יד צריכה חסרון", היינו דוקא כשאינו רוצה ליקח הכל לעצמו, אלא ליהנות ולהשתמש בו, או לקחת מקצתו. אבל כשרוצה ליקח הכל, מודה דהוי שליחות יד אפילו בלי חסרון. [ועיין תוס' יום טוב, והערות הגאון רבי עקיבא איגר]. ואם כן, קשה, למה אינו מועל, הלא רצה ליטול לעצמו? ומתרצים:

ולסיכום: במשאל קרדום אמרה הגמרא שהנאתו היא החזקת הטובה של השואל. ואילו כאן ההנאה היא תנאי שבלעדיה אין מועלים.